

NORGES INDSKRIFTER

MED DE ÆLDRE RUNER.

UDGIVNE

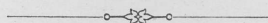
FOR

DET NORSKE HISTORISKE KILDESKRIFTFOND

VED

SOPHUS BUGGE.

I.

CHRISTIANIA.

A. W. BRØGGERS BOGTRYKKERI.

1891—1903.

15. Aarstad.

S. 231 L. 6 f. Stedsnavnet *Audigxstadir*, som findes paa flere Steder, forklares anderledes af O. Rygh, Gamle Personnavne S. 22 og andensteds.

S. 233 L. 3 f. Möjebro-Indskriften læses og tolkes anderledes af O. von Friesen (efter hvem Stenen har *-inar*, ikke *-inir*) og Andre.

S. 233 L. 20 ff. Runesporene synes, saaledes som oplyst, at tillade at læse i 3dje Linje *iŋwinar*. Skulde dette kunne være en overflødig Skrivemaade for **Ingwinar* (jfr. *ssigadur* paa Svarteberg-Medaljonen)? Eller skulde det kunne være forkortet Skrivemaade for *ini* (= oldn. *inni* n.) *iŋwinar*? Mod Læsningen *Þiŋwinar* taler det, at man skulde vente **Þiŋawinar*.

S. 234 L. 5 f. Om danske og svenske Mandsnavne paa *-vin* se S. 249 L. 19 ff.

S. 234 L. 9. *eburinu* læs *ebuuuinu*; se Rettelser og Tilføielser til Ødemotland i det følgende S. 546.

S. 234 L. 25 ff. *Ingunarfreyr* forklares af Kock (Svensk Historisk Tidsskrift 1895 S. 158 ff.) som opstaaet af *Inguna-árfreyr* »Ingvinernas ärringsherre«.

Tolkningen af Indskriftens to øverste Linjer synes mig nu meget usikker; dog finder jeg det nu som før tydeligt, at *alu* her er det samme Ord som i Elgesem-Indskriften og som i saa mange andre Indskrifter, navnlig paa Brakteater.

Til et Mandsnavn **hiwigar** er der ikke fundet det mindste Spor. Jeg har derfor tænkt paa en anden Mulighed. En anden Indskrift paa en Sten, som er funden inde i en Gravhaug, Tørviken B, indeholder Præteritum **hiu** »hug« i 1ste Person Ental. Nu kan **P w** i forholdsvis sene Indskrifter, som enten helt igjennem eller tildels er skrevne med den længere Rækkes Runer, betegne en Vokal. Paa Krogsta-Stenen har jeg S. 128 f. læst første Ord som **mwse** og antaget, at **w** her betegner Vokalen det lange *u*. I den Del af Rök-Indskriften, som er skreven med den længere Rækkes Runer, er **w** brugt som Vokaltegn i Ordet **sagwm**, der paa samme Sten med den kortere Rækkes Runer er skrevet **sakum**. Paa Frerslev-Stenen i Sjælland, hvis Indskrift i det hele er skreven med den kortere Rækkes Runer, efter min Formodning af en svensk Mand ikke senere end 10de Aarh., er *w* to Gange brugt som Vokaltegn. Den ene Gang i *iwk*, hvilket jeg snarest forstaar som *iw* = oldn. *hjó* med enklitisk Tilføielse af *-k* »jeg«. Jfr. om Tørviken B i Rettelser i det følgende.

Jeg formoder derfor nu, at **hiw** paa Aarstad-Stenen skal forstaaes som = oldn. *hjó* »hug«.

Tolkningen af de følgende Runer paa Aarstad-Stenen er vanskeligere. Efter **hiw** følger **ig**. I den Del af Rök-Stenens Indskrift, som er skreven med den længere Rækkes Runer, betegner **X**, som Brate og jeg uafhængig har formodet, baade **g** og **k**. Jeg læser nu i Runeforbindelsen **igold** de to første Runer som **ik** og forstaar dem som »jeg«.

Da vi nu, som jeg har formodet, i Aarstad-Indskriften har **w** brugt i den samme senere Betydning som paa Rök-Stenen, saa formoder jeg med Tvivl, at vi paa Aarstad-Stenen efter **hiw** »hug« skal læse **ik** »jeg«, altsaa Pronomenet skrevet ganske paa samme Maade som paa Rök-Stenen.

Hvis dette er rigtigt, saa støtter dette den Opfatning, at der paa Stenstad-Stenen skal læses **ik iñon halar** med Betydning »jeg (er) Ingas Sten«.

Ved Tolkningen af **hiwig** som »jeg hug« kunde man spørge, om det ikke var muligt, at »jeg« her af Runeristeren havde været udtalt med *g*, ligesom Bjørketorp-Indskriften, som har forskjellige Tegn for **g** og **k**, har **-g** i **haderag** som enklitisk Form for »jeg«. Men denne Opfatning lod sig ikke anvende paa **igiñon** Stenstad. Ved Tolkningen af **hiwig** som »hug jeg« lod det sig tænke, at Runen **P w** foran Vokal har været udtalt som *uw*. Men Runens Brug i Indskrifterne fra Krogsta, Rök og Frerslev taler herimod¹⁾.

Naar vi efter det foregaaende tolker **hiwig** som »hug jeg«, saa staar endnu tilbage at gjøre Rede for de derefter i samme Linje følgende Runer **ar**. Det synes mig nødvendigt her at søge Runeristerens Navn. Om den Ordstilling, at Verbet staar først og at Subjektet følger derefter, se S. 334. I **ar** kan jeg ikke finde noget

¹⁾ Endnu skal jeg nævne en Tvivl. Man kunde opfatte **hiwi** som **hiw wi**. Dette kunde støttes derved, at Rök-Stenen har *biariaui*, d. e. *Biari iau ui*. Her forstaar jeg nu *ui* med Olrik (Dania IV S. 113 Anm. 1) som Objekt „det indviede Gravminde“ for Verbet „hug“.

Men den sidst nævnte Opfatning, hvorefter Runerne paa Aarstad-Stenen skulde opfattes som **hiw wi**, synes mig dog mindre sandsynlig paa Grund af Ordstillingen og paa Grund af Indskriftens anden Linje **saralu**.

rimeligt Navn. Jeg formoder derfor, at **g** skal læses dobbelt. Altsaa **hiw ig (g)ar**. Da kan jeg heller ikke sikkert forklare et Navn **gar**. Dette kan efter det foregaaende have været udtalt enten med *g* eller med *k* i Fremlyd. Jeg holder det ikke for sandsynligt, at vi deri skulde have det oldnorske Navn *Kárr*, om hvis Oprindelse Lundgren i Uppsalastudier S. 17 ff. fremsætter en Formodning, som forekommer mig betænkelig. Jeg tror snarere, at **gar** er = oldn. *Geirr*, skjönt ogsaa dette er meget usikkert. Hvis det er rigtigt, maa **gar** være opstaaet af **Gairar*, hvilket rigtignok ikke er uden Betænkelighed.

Med Hensyn til Vokalen **a** for *ai* tør man mulig beraabe sig paa **dalidun** Tune, **hateka** Lindholm. Derhos er at mærke Navnet **haoarar** Eidsvaag, som S. 455 er forklaret af **Hauha-gairar* og hvor *ai* i Stavelse med Bitone er forandret til **a**. Kanské blev nærmest forud for den historiske Sprogform i **gairar* = oldn. *geirr ai* anderledes udtalt foran *a* i følgende Stavelse end *ai* i Dativ **gairæ* = oldn. *geiri*. **gairar* blev maaské ved Dissimilation paa Grund af Gjentagelsen af *r* sporadisk sammendraget til **gar** paa en Tid, da Stammens udlydende *a* foran Nominativmærket *-r* endnu holdt sig i andre Ord. (Dog kan herimod anføres **hrorar** By.) Hvis den nævnte Forklaring af **gar** paa Aarstad-Stenen er rigtig, da synes det nødvendigt at sætte denne ned til noget senere Tid, end jeg før har antaget. Jfr. om **gar** Rettelser til Reistad i det følgende S. 543.

Den S. 232 fremsatte Tolkning af **sar** i Aarstad-Indskriftens anden Linje er meget dristig og usikker. Mulig er **saralu** et sammensat Ord, opstaaet af **sāra-alu*, **saira-alu*. Første Led vil da være **saira* = oldn. *sār*, angelsaks. *sār* »Smerte«. **saralu** kunde da mulig betyde: »en fredhellig Sten, som sættes med Smerte«, hvilket vilde kunne passe om Gravstene. Jfr. angelsaks. *singan sārwidās* »synges sorgfulde Ord«.

I Indskrifter med den kortere Rækkes Runer er Udtrykket »hug denne Sten« sædvanligt. Paa samme Maade er da vel **hiw** her brugt.

Den i det foregaaende meddelte Opfatning af Aarstad-Indskriftens første Linje støttes mulig ved Reistad-Indskriften.

Indtil for ganske nylig har jeg aldrig tvivlet om, at **iuþingar** (første Linje af Reistad-Indskriften) er et Mandnavn i Nominativ. Men nu synes dette mig lidet sikkert.

Det fortjener Opmærksomhed, at en anden Indskrift med den længere Rækkes Runer begynder med de samme 5 Runer, nemlig Roes-Stenen paa Gotland. Tegning af denne findes i Sv. fornminnesföreningens tidskrift XI (1900) S. 114. Enten maa denne Overensstemmelse være tilfældig eller ogsaa maa Tolkningen af **iuþingar** som et Mandnavn opgives.

Roes-Indskriften er tolket af mig anf. St. S. 114—124 og paa forskjellig Maade af Löffler sammesteds S. 197—205. Jeg tror nu, at begge Tolkninger tildels er forfeilede.

Jeg oversatte: »Denne Hest indred Udd«. Löffler oversætter: »Diure inred Judhin«. Men ingen af de to Oversættelser har fra Indholdets Side tilstrækkelig Analogi.

Jeg læser Indskriften nu: *iuþin : durrad*.

Som første Ord udskiller jeg *iu*. Dette forstaar jeg som »hug« = oldn. *hjó*. Ordformen er paa Tørvik-Stenen B skreven *hiu*. Allerede paa Rök-Stenen, som har *iau*, mangler *h* i Ordformens Begyndelse.

Andet Ord *þin* tænker jeg mig udtalt *pinn* og dette tolker jeg ligesom før som »denne«, Akkus. Ental Hankjøn. Denne Ordform har vi med Tilføielse af et enklitisk Element i gutnisk *pinna*, d. e. *pinn-a*, *pinsi* i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer, f. Eks. Lilj. 868. Desuden sandsynlig i *þinuu* i Ødemotland-Indskriften.

Ved *þin* maa et Substantiv af Hankjøn tænkes til. Uagtet Billedet af en Hest er indridset paa samme Sten, tænker jeg ved *þin* snarest Substantivet **stain* »Sten« til. Udtrykket »hug denne Sten« er i Indskrifter med den kortere Rækkes Runer sædvanligt. I Kinneved-Indskriften *sir aluh* synes ved *sir* »denne« Ordet for »Sten« ligeledes at maatte tænkes til.

Tredje Ord paa Roes-Stenen læser jeg nu med Löffler *dur*. Heri maa vi have et Mandsnavn, som er Sætningens Subjekt. Navnet har vel været udtalt **Djrr*. Det kan vel med Löffler forklares af en Grundform **Deuzaz* og være samme Navn som angelsaks. *Déor*.

Mulig har vi samme Navn paa en Runemester skrevet *tur* i Arrild-Stenens Indskrift *fatur*, hvor da *fa* maa være »skriver«, Præs. Indik. 1ste Pers. Ental; jfr. *faiu* Vatn og *fahi* Fyrunga.

Sidste Ord paa Roes-Stenen læser jeg nu som *rad*. Sidste Rune opfatter jeg som en Binderune, hvis første Bestanddel er *† A*. Denne Form af Runen *A* forekommer allerede paa Stenene fra Flistad og Råfsal.

rad forstaar jeg som oldn. *rád* Imperativ »læs!« Meningen heraf er en Tiltale til Læseren, hvori der siges: »læs (eller: tolk) dette, om du kan.«

Dette Ord angiver, at der i de foregaaende Runer er en Vanskelighed, saa at Indskriften ikke kan læses af hvemsomhelst. Denne Vanskelighed finder jeg i den af 3 Runer bestaaende Binderune, ved hvilken Runeristeren har betegnet sit Navn *dur*.

Udtrykket *rad* »læs!«, d. e. »læs dette, om du kan«, har Analogi i mange Indskrifter med den kortere Rækkes Runer, navnlig fra Sverige. Lilj. 2009 = Dybeck fol. II Nr. 60 (Upland) begynder med *rapu*, d. e. *rád þú*. Lilj. 333 = Runverser Nr. 21 begynder med *rapu : runar*. I Borgunds Kirke i Sogn begynder en Indskrift saaledes: *rap ret þu runar*. Andensteds staar en saadan Bemærkning ved Indskriftens Slutning. Saaledes Lilj. 947 (= Runverser Nr. 89): *rapí : sar : kuni*. Jfr. mine Bemærkninger i Arkiv f. n. F. XVI S. 323.

Roes-Stenens *rad* giver os det ældste hidtil kjendte Eksempel paa denne eiendommelige Udtryksmaade.

I Overensstemmelse med Roes-Indskriften skulde jeg nu ville forstaa *iuþingar* paa Reistad-Stenen saaledes, at dette indeholder *iu* »hug«, der er stillet foran ligesom *iu* Roes og *hiw* Aarstad. Det følgende Ord bliver da *þin*, samme Ord som det, der følger efter *iu* paa Roes-Stenen; Akkus. i Ental Hankjøn »denne«, hvortil Substantivet for »Sten« i Akkusativ er at tænke til.

Det følgende **gar** maa da være Runeristerens Navn. Dette støttes derved, at jeg allerede har troet at finde **gar** som Navn paa en Runemester i Aarstad-Indskriften i en Sætning, som ligeledes begynder med Verbet »hug«. Dette synes at vise en nær Sammenhæng mellem de to Indskrifter. De to Steder, hvor de to Stene er fundne, er kun faa Mile fjærnedede fra hinanden. Begge Stene har oprindeligt vist været anbragte i en Gravhaug. De ligner hinanden, saaledes som S. 224 sagt, i Form. De er ikke meget høie i Forhold til Bredden og smalere opad. Ingen af dem er glat tilhuggen. Paa begge er Indskriften anbragt i tre Tværrækker, som gaar fra venstre mod høire og ikke er stillede paa Rammelinjer. Der synes derfor at være Grund til at antage, at Runeristeren **gar** paa Aarstad-Stenen og paa Reistad-Stenen er samme Mand. Dette bliver saa meget sandsynligere, hvis jeg har Ret i, at **gar** er opstaaet af **Gairar*. Thi Skrivemaaden af det i senere Tid sædvanlige Navn er da eiendommelig og paafaldende.

Imod den Formodning, at **gar** paa Aarstad-Stenen og paa Reistad-Stenen er samme Runemesters Navn, kan indvendes, at Verbet »hug« ved min Tolkning paa Aarstad-Stenen er skrevet **hiw**, derimod paa Reistad-Stenen **iu**. Men ogsaa ellers kan i Indskrifter af én og samme Runemester forskjellige Skrivemaader af ét og samme Ord paavises. Saaledes har Uha paa Aagedal-Brakteaten brugt Formen **fahd** »skrev«, medens samme Uha (se Rettelser S. 551) i Ødemotland-Indskriften for samme Ord har brugt Skrivemaaden **fþi**. Den svenske Runemester Aasmund i 11te Aarh. skriver sit eget Navn dels *osmuntr*, dels *osmunrt*, dels *asmunrt*.

Første Linje af Reistad-Indskriften oversætter jeg altsaa: »Denne Sten hug **gar**«. Hvis dette er rigtigt, synes anden Linje snarest at være indridset af en anden Runemester, som her har arbejdet sammen med **gar**; thi denne Linje begynder med **ik wakrar** »jeg Vagr«. Runerne i første Linje antager jeg for indridsede af **gar**, som tillige har hugget Stenen. En anden Indskrift med den længere Rækkes Runer, Varnum-Indskriften, nævner to Runeristere: »Vi to, Ravn og jeg Jarl (**erilar**), indridsede Runerne«. Ligeledes nævner flere Indskrifter med den kortere Rækkes Runer to Mænd som de, der har hugget eller ridset; f. Eks. Lilj. 49, 206.

Den i anden Linje af Reistad-Indskriften nævnte Runemester anvender anden Skrivebrug end den Runemester, som har skrevet første Linje. I anden Linje har vi det gamle Tegn for **k**, medens Runemesteren **gar** efter Aarstad-Indskriften at dømme har brugt Runen **X** som Tegn baade for **g** og for **k**. I Navnet **wakrar** er Stammens udlydende *a* bevaret foran Nominativmærket, medens det i **gar** synes at være faldt bort, rigtignok her af en særlig Grund, nemlig ved Dissimilation.

Naar det er en anden Runerister, der har skrevet anden Linje paa Reistad-Stenen, end den Runemester, som har skrevet første Linje, saa synes det rimeligt at opfatte **unnam wraitha** noget anderledes, end jeg hidtil har opfattet disse Ord. Jeg har S. 221 formodet, at Udtrykket egentlig skulde betyde »tog fat i Indridsningen«, d. e. »paatog mig (eller: udførte) Indridsningen«; **unnam** af **und-nam*. Men jeg har ikke kunnet paavise en lignende Brug af *und* i nordisk Sprog. Nu synes det mig rimeligere, at *und* her har den ellers i Nordisk ved Præpositionen

forekommende Betydning »under«. *unnam wraitha*, egentlig »undertog Ridsningen«, synes at betyde enten: »jeg udførte Ridsningen i de Linjer, som er under den første«. Eller: »jeg fortsatte Ridsningen som Afløser«. Noget lignende er det oldn. Udtryk *taka undir e-t*, egentlig »tage med Haanden under noget«, deraf overført »overtage noget saaledes, at man derved afløser en anden i hans Gjerning eller hjælper ham til at bære dens Byrde«.

Reistad-Stenen maa vel efter den forandrede Tolkning af Indskriftens første Linje sættes lidt senere, end jeg før har sat den. Aarstad-Stenen og Reistad-Stenen synes neppe at kunne være ældre end omkring Aar 600, men vel at kunne være lidt senere.